

СЛІДОВА КАРТИНА КРАДІЖОК З АВТОТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ

У статті розглянуто поняття та зміст слідової картини – елемента криміналістичної характеристики крадіжок з автотранспортних засобів, що вказує на особу злочинця, спосіб вчинення та іншу важливу для розслідування інформацію. Наведено поняття та види слідів у трасології. Поділено на групи та охарактеризовано сліди, що залишаються після вчинення крадіжок з автотранспортних засобів.

Ключові слова: крадіжка, автотранспортні засоби, слід, слідова картина, сліди-відображення, сліди-предмети, сліди-речовини.

В статье рассмотрены понятие и содержание следовой картины – элемента криминалистической характеристики краж из автотранспортных средств, который указывает на личность преступника, способ совершения и другую важную для расследования информацию. Приведены понятия и виды следов в трасологии. Разделены на группы и охарактеризованы следы, что остаются при совершении краж из автотранспортных средств.

Ключевые слова: кража, автотранспортные средства, след, следовая картина, следы-отображения, следы-предметы, следы-вещества.

The article deals with the concept and content of the trace painting, an element of forensic description of theft from vehicles, indicating the identity of the offender, the manner of committing and other important information for investigation. The concept and types of traces in trassology are presented. It is divided into corpses and describes the traces remaining in the theft of motor vehicles.

Key words: theft, vehicles, trace, trace painting, trace-mapping, trace-subjects, trace-substances.

Вступ. Не можна вчинити злочин і не залишити після себе жодної криміналістично значущої інформації – слідів. Навіть коли злочинець ретельно готується до крадіжки з автотранспортних засобів, обирає засоби приховання події загалом та його участі зокрема, все одно залишаються сліди його перебування в конкретному місці. Якщо не матеріальні, то газоподібні точно – запахові сліди злочинця, які у подальшому можна зібрати та за наявності підозрюваного ідентифікувати, тобто встановити особу, яка залишила ці сліди запаху.

Однак слідова картина сама по собі мало що означає. Так, фундаментальні категорії наукової криміналістики: спосіб, механізм злочину – слідова картина злочину – типова інформаційна модель злочину (криміналістична характеристика злочину) – типова версія – типова методика криміналістичного дослідження утворюють послідовний ланцюг і систему понять, об'єднаних інформаційно-логічним зв'язком, за якого кожен наступний елемент впливає з попереднього і зумовлюється ним (правило логічного слідування) [1, с. 37–38]. Важливість аналізу усіх елементів криміналістичної характеристики загалом та слідової картини у практиці розслідування крадіжок з автотранспортних засобів зокрема полягає у можливості висунення версій щодо особи злочинця, місця його перебування, спрогнозувати його подальші дії з метою попередження вчинення антисуспільних діянь, а також в ефективному плануванні процесу розслідування, спрямованому на швидке та повне встановлення всіх обставин події злочину.

Такий елемент криміналістичної характеристики, як слідова картина, розглядали у своїх працях багато вчених-криміналістів, зокрема, варто назвати таких, як Р.С. Белкін, О.П. Біленчук, А.Ф. Волобуєв, Г.Г. Зуйков, А.М. Ларін, І.М. Лузгін, В.А. Образцов, М.В. Салтевський, С.С. Чер-

нявський, Ю.В. Шепітько, М.П. Яблоков. Однак досі залишається не дослідженою слідова картина крадіжок з автотранспортних засобів. Тому актуальною на сьогодні є систематизація криміналістичної інформації щодо видів слідів, які залишаються у результаті вчинення таких видів злочинів.

Постановка завдання. Мета статті – охарактеризувати слідову картину крадіжок з автотранспортних засобів.

Результати дослідження. Поняття «слід» у розслідуванні злочинів вивчає трасологія, галузь криміналістичної техніки. Сучасна криміналістика «слід у трасології» розглядає як відображення злочинних дій, окремих елементів злочинного акту. У криміналістичному розумінні цінність слідів зумовлена наявною залежністю між кримінальним правопорушенням та його відображенням (слідами). Слід – це відображення одного об'єкта на іншому, яке виникає внаслідок їхньої взаємодії. У механізмі взаємодії беруть участь обидва об'єкти: один утворює слід, інший його сприймає [2, с. 115–116].

Погоджуємося з А.М. Ларінім, що від слова «слід» походять усі слова у кримінальному судочинстві. Наприклад, від слова «слід» походить назва стадії судочинства, на якій розкривають злочини, – «розслідування», «попереднє розслідування». Від нього ж походить таке слово, як «слідчий» тощо [3, с. 64]. З огляду на це можемо припустити, що «слід» охоплює як весь процес розслідування загалом, так і безпосереднє відображення об'єктів, які несуть у собі криміналістично значущу інформацію.

Поряд із цим сліди злочину (в широкому розумінні) та інші джерела доказів про обставини злочину та особу злочинця в криміналістичній характеристиці охоплюють: 1) зміни в речовій обстановці місця злочину; 2) сліди-відображення: рук, ніг, знаряддя, транспортних засобів тощо; 3) предмети-речові докази: документи, речовини та мікрочастки; 4) документи-письмові докази різного виду та призначення; 5) особи, які можуть бути допитані як свідки [4, с. 39–40]. З означеного видно, що сліди поділяються на: матеріальні (залишені, відображувані в матеріальному середовищі) та ідеальні (відображені у пам'яті людини, наприклад, свідка). У своїй сукупності вони становлять слідову картину конкретного злочину.

Традиційно в криміналістичній характеристиці злочинів загалом та крадіжок з АТЗ зокрема сформувався такий його елемент, як слідова картина – комплекс матеріальних та психофізіологічних слідів, що притаманні певному виду (групі) злочинів і певним способам та етапам його вчинення. Це є одним з основних елементів криміналістичної характеристики певного виду (групи) злочинів, що відрізняється чітким пошуково-розшуковим спрямуванням [2, с. 546].

Значну частину слідової картини крадіжок з АТЗ становлять матеріальні сліди, зокрема сліди-відображення, сліди-предмети та сліди-речовини. Здебільшого слідова картина цього виду злочину складається лише з матеріальних слідів (свідки відсутні), це характеризується специфікою цього антисуспільного діяння (злочинець діє таємно, обирає безлюдні місця, співучасники чергують на «шухері» тощо).

Криміналістичне значення слідів-відображень полягає у тому, що завдяки ним можна: а) визначити механізм слідоутворення (наприклад, з якого боку – зсередини або ззовні – було зламано замок дверей); б) встановити окремі ознаки, що характеризують особистість злочинця (наприклад, визначення зросту, професійних навичок); в) визначити групову приналежність (інструментом якого виду були залишені сліди); г) допомагають ідентифікувати об'єкти (наприклад, чи не залишено слід предметом, вилученим у підозрюваного).

Сліди-предмети являють собою такі об'єкти, в зовнішній будові яких міститься інформація про засоби і механізм їх утворення, і складаються з трьох груп: а) частини розділеного об'єкта, які з'явилися у результаті пошкоджень або руйнувань (наприклад, уламки бокового скла автомобіля); б) замикаючі і фіксуючі пристрої (наприклад, замки, ключі до них тощо); в) предмети, на яких знаходяться сліди промислового або саморобного виготовлення. Сліди-речовини – це сліди рідких, пастоподібних, сипучих речовин, утворені в результаті підготовки, вчинення та приховування злочину (наприклад, сліди крові, паливно-мастильних матеріалів, частки лакофарбового покриття автомобіля, ґрунту тощо) [5, с. 37–38].

Механізм слідоутворення під час скоєння крадіжок зумовлюється характером взаємодії злочинця з навколишньою матеріальною обстановкою. Усі сліди між собою взаємопов'язані і відображають ознаки конкретного предмета або особи, а також механізму слідоутворення (характер дій, напрям застосування сили тощо). На злочинцеві (тілі чи одязі) та використаних знаряддях також можуть залишатися сліди з місця злочину та від злочинних дій (пошкодження, нашарування фарби, ґрунту, металевої та дерев'яної стружки, волокон тканини тощо). Характерне розміщення слідів злочину може бути використано з метою встановлення злочинця за способом дій або деяким його ознакам (стать, вік, рід занять тощо) [4, с. 206–207].

Слідова картина буде відображатися у місці вчинення крадіжки з автотransпортного засобу. Місцем вчинення крадіжки з автотransпортного засобу буде ділянка місцевості, де знаходиться АТЗ. Це можуть бути: 1) у дворах біля житлових будинків (у такому місці такі злочини вчиняються у більшості випадків та у нічний час, де з 22:00 до 03:00); 2) на автостоянках; 3) на автостоянках біля лікарень; 4) в гаражі; 5) на автошляхах у місцях відпочинку для водіїв; 6) інші місця.

Як показав аналіз вироків суду за цими кримінальними справами, що здебільшого крадіжки з АТЗ вчинялися з січня по червень у нічний час доби, такі злочини виявлялися вранці, і слідова картина за ніч могла бути порушена внаслідок впливу об'єктивних факторів зовнішнього середовища (дош, сніг, мороз, вітер тощо).

Слідову картину крадіжок з автотransпортних засобів можна виявити на місці вчинення злочину (місці події). Умовно пропонуємо сліди поділити на групи, зокрема: 1) сліди на місці стоянки автотransпортного засобу (сліди злочинця та знаряддя); 2) сліди на злочинцеві (мастила, від викрадених речей, порізи від знарядь тощо); 3) сліди проникнення до автотransпортного засобу (сліди зламу замка, розбите скло, мікросліди злочинця); 4) сліди злочинця, знаряддя в автотransпортному засобі (сліди від'єднання автомагнітоли, акумулятора, сліди пальців рук, мікросліди злочинця); 5) сліди-предмети, загублені злочинцем, коли він залишав місце вчинення злочину (знаряддя злочину, частки викраденого майна тощо); 6) інші сліди (наприклад, транспортного засобу, на якому злочинець покинув місце події). Охарактеризуємо їх.

Сліди на місці стоянки автотransпортного засобу (сліди злочинця та знаряддя). Така група слідів охоплює сліди водія, який залишив автотransпортний засіб та сліди злочинця, який намагається проникнути до автотransпортного засобу. Це можуть бути сліди взуття, недопалки, сліди слини, відокремлені якісь частини від одягу, слід від дна сумки, в яку склалися викрадені речі тощо. Також на місцевості можуть бути залишені мікрочастки від динамічних слідів зламу: замка дверей АТЗ, замка багажного відділення, відкриття капоту тощо (тобто мікросліди застосування знаряддя зламу).

Сліди на злочинцеві (мастила, від викрадених речей, порізи від знарядь тощо). Така група слідів може залишитися на злочинцеві внаслідок контактної його взаємодії з предметами посягання. Наприклад, у разі відкриття капоту та відокремлення від деталей АТЗ акумулятора або ж крадіжки паливно-мастильних матеріалів тощо. Також можуть залишитися мікросліди як на злочинцеві (на його одязі, взутті), так і у навколишньому середовищі (просто на землі чи на асфальті – у місці, де стояв АТЗ). Наприклад, стружка від металевих частин АТЗ, коли злочинець виламаував дверний замок, замок багажного відділення тощо.

Сліди проникнення до автотransпортного засобу (сліди зламу замка, розбите скло, різного роду вм'ятини, мікросліди злочинця тощо). Така група слідів спостерігається у кожному опрацьованому нами кримінальному провадженні. Мабуть, це логічно, оскільки, щоб таємно заволодіти чужим майном з автотransпортного засобу (далі – АТЗ), треба у нього проникнути. Навіть якщо злочинець намагається викрасти акумулятор, то варто відкрити капот і від'єднати акумулятор, при цьому також можливі якісь пошкодження АТЗ. Також коли викрадають дизпаливо чи бензин, то зривають кришку бензобака АТЗ, залишаючи при цьому характерні сліди.

Для прикладу, «протоколом огляду місця події від 30.12.2015 р. при зовнішньому огляді автомобіля виявлено пошкодження у вигляді вм'ятин на лівій передній та задній дверцях. На задній лівій дверці відсутня ліва блискавка, на передньому лівому колесі відсутній ковпак, загнутий задній лівий диск. На задньому бампері наявна вм'ятина» [6].

Сліди злочинця, знаряддя в автотransпортному засобі (сліди від'єднання автомагнітоли, акумулятора, сліди пальців рук, мікросліди злочинця). Оскільки саме посягання на майно відбувається в автотransпортному засобі, саме у ньому можуть залишитися сліди як злочинця, так і способів заволодіння майном (наприклад викручування автомагнітоли). Мабуть, таку групу слідової інформації можна поділити на підгрупи, а саме: 1) сліди злочинця; 2) сліди злочинних дій.

Сліди злочинця – це можуть бути відокремлені від нього часточки одягу, волосся, лупа, залишені відбитки пальців рук, зрештою, запахові сліди, якщо він сидів на сидінні, поки викручував ту саму автомагнітолу.

Сліди злочинних дій проявляються у місцях, де знаходилися викрадені речі, здебільшого це різного роду ушкодження.

Сліди-предмети, загублені злочинцем, коли він залишав місце скоєння злочину (знаряддя злочину, частки викраденого майна тощо). Зазвичай у спокійному протіканні цього виду злочину такої групи слідів може і не залишитися. Це пов'язано з тим, що злочинець розраховує час злочину або діє у змові з іншою особою, яка стежить за появою різних осіб. Однак якщо обставини різко змінюються і, наприклад, з'являється якась особа або працівники патрульної поліції, то злочинцеві доводиться діяти швидко – або ж тікати з місця злочину, або доробити злочинні дії до кінця і тоді тікати.

У таких умовах, коли треба діяти екстремально і швидко, злочинець може загубити знаряддя, зачепитися одягом за деталь в АТЗ і вирвати його шматок, загубити дрібні частини чи шматок викраденого майна (наприклад, ліхтарик, інструменти тощо) тощо. Виявлені такі предмети прямо вказують на злочинця, його злочинний намір заволодіти чужим майном, його корисливий мотив тощо.

Інші сліди (наприклад, транспортного засобу, на якому злочинець покинув місце події). До цієї групи слідів, ми вважаємо, належать сліди ТЗ, які використовували злочинці для підходу та відходу від місця вчинення крадіжки з автотransпортного засобу, а також для перевезення викраденого.

Можна сказати, що злочинці використовують транспортні засоби з метою: 1) підготовки до вчинення злочину (попередня розвідка, відпрацювання маршруту прибуття та від'їзду з місця злочину тощо); 2) прибуття на місце скоєння злочину; 3) від'їзду з місця скоєння злочину; 4) перевезення викраденого; 5) переміщення потерпілого в інше місце; 6) перевезення знарядь вчинення злочину тощо. Спосіб використання автотransпортних засобів суттєво визначається метою їх застосування [7, с. 149].

Для прикладу, 30.10.2014 р. приблизно о 03:00 ОСОБА_1, за попередньою змовою з ОСОБА_2, діючи повторно, підійшли до автомобіля марки «МАЗ», державний номерний знак НОМЕР_2, належного ОСОБА_4, розташованому біля будинку № 19 в с. Немія Могилів-Подільського району Вінницької області. ОСОБА_1 металевим автомобільним ключем зірвав навісний металевий замок, яким була закрита кришка паливного баку автомобіля, та, використовуючи гумовий шланг та каністри з полімерного матеріалу, здійснив крадіжку 150 літрів дизельного палива. Ці каністри ОСОБА_2 з ОСОБА_1 завантажили в багажний відділ автомобіля марки «OPEL ASCONA», синього кольору, державний номерний знак НОМЕР_3, яким користується ОСОБА_2, та з місця події зникли [8].

Ознаками, що свідчать про використання під час вчинення злочину автотransпортних засобів, зокрема є: 1) затримання транспорту, що використовується зі злочинною метою, безпосередньо на місці вчинення злочину; 2) наявність матеріальних слідів перебування на місці злочину транспортних засобів (протекторів шин, паливно-мастильних матеріалів, деталей і частин автомобіля, уламків фарних розсіювачів, скла тощо); 3) велику вагу і об'єм викраденого; 4) отримання відомостей про те, що той чи інший вантаж (аналогічних предметів посягання, знарядь злочину тощо) перевозився на певному транспортному засобі; 5) швидке переміщення злочинців з одного місця в інше; 6) наявність у розпорядженні злочинців (на різних правових основах) відповідного автотransпортного засобу [7, с. 150].

Висновки. Важливість наведеної у статті інформації щодо типової слідової картини крадіжок з автотransпортних засобів, мабуть, не потребує додаткових аргументів. Однак особі, яка проводить огляд місця події, варто попередньо ознайомитися з типовою слідовою картиною цього виду злочинів, оскільки така особа має знати місця ймовірного залишення слідів, щоб максимально зібрати криміналістично значущу інформацію, яка у подальшому слугуватиме пошуку та ідентифікації особи злочинця та встановленню всіх обставин злочину.

Список використаних джерел:

1. Яблоков Н.П. Криминалистика: Учебник / Отв. ред. Н.П. Яблоков; 2-е изд., перераб. и доп. М., 2001. 718 с.
2. Криміналістика : підручник / В.В. Пясковський, Ю.М. Чорноус, А.В. Іщенко, О.О. Алексєєв та ін. К., 2015. 704 с.
3. Ларин А.М. Криминалистика и паракриминалистика: научно-практическое и учебное пособие. М., 1996. 192 с.
4. Советская криминалистика. Методика расследования отдельных видов преступлений / В.К. Лисиченко, В.И. Гончаренко, М.В. Салтвевский и др.; под ред. В.К. Лисиченко. К., 1998. 405 с.
5. Роганов С.А. Криминалистика: пособие для подготовки к экзаменам. СПб, 2003. 400 с.
6. Вирок Бершадського районного суду Вінницької області від 17.03.2016 р. / Справа № 126/297/16-к; Провадження № 1-кп/126/68/2016 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Page/2>.
7. Криминалистическая методика расследования отдельных видов преступлений: учебное пособие в 2-х частях. Ч. 2 / Под ред. А.П. Резвана, М.В. Субботиной. М., 2002. 232 с.
8. Вирок Могилів-Подільського міськрайонного суду Вінницької області від 02.11.2015 р. / Справа № 138/3728/14-к; Провадження №: 1-кп/138/12/15 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Page/2>.